ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛДАРЫ
Орталық Азия ғылымы мен білімі: цифрлық трансформация және тұрақты даму
2026 жылғы 18 желтоқсан · онлайн, Zoom · CASJ-2026
1-СЕКЦИЯ. ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ ЖӘНЕ БІЛІМ БЕРУ

DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.24494317

ӘОЖ 37.018.43

АШЫҚ ОНЛАЙН КУРСТАРДЫ ҚОЛДАНУДЫ ЗЕРТТЕУ

Ж.Ж. Қалдыбай
Dulaty University, Тараз, Қазақстан

Қалдыбай Жантөре Жанболатұлы — Dulaty University, Тараз, Қазақстан.
Ғылыми жетекші: Шрымбай Д.А

© Ж.Ж. Қалдыбай, 2026

Аңдатпа: Мақалада ашық онлайн курстардың (MOOC – Massive Open Online Courses) мәні, түрлері, қолдану тәжірибесі, артықшылықтары мен кемшіліктері қарастырылады. Сонымен қатар білім беру ұйымдарында және өзін-өзі дамытуда оларды тиімді пайдаланудың жолдары ұсынылады.

Түйін сөздер: ашық онлайн курстар, MOOC, қашықтан оқыту, цифрлық білім, өмір бойы білім алу, білім беру технологиялары.

1. Кіріспе

Заманауи қоғамда білім алу уақыт пен кеңістікке байланысты болмай келеді. Ақпараттық технологиялардың дамуы білім беру үдерісін түбегейлі өзгертті: енді әлемдегі жетекші университеттердің курстарына интернет арқылы кез келген адам қол жеткізе алады. Осындай форматтың ең танымал түрі – ашық онлайн курстар. Олар білім алудың дәстүрлі шекараларын кеңейтіп, оқуды әр адам үшін қолжетімді әрі икемді етуге мүмкіндік береді.

Ашық онлайн курстардың өзектілігі бірнеше факторға байланысты: біліктілікті үздіксіз арттыру қажеттілігі, еңбек нарығының жылдам өзгеруі, білім алудың қолжетімділігін арттыру міндеті және пандемиядан кейінгі кезеңде қашықтан оқытудың кеңінен таралуы. Қазіргі таңда мұғалімдер де, студенттер де, жұмыс істейтін мамандар да өз білімін жетілдіру үшін онлайн курстарға жиі жүгінеді. Сондықтан бұл форматтың тиімділігін ғылыми тұрғыдан бағалау маңызды.

Зерттеудің мақсаты – ашық онлайн курстарды қолданудың қазіргі жағдайын талдап, олардың тиімділігін арттыру жолдарын анықтау. Осы мақсатқа жету үшін келесі міндеттер қойылды: ашық онлайн курстардың ұғымы мен негізгі түрлерін сипаттау; оларды қолданудың артықшылықтары мен проблемаларын талдау; білім алушылар мен оқытушыларға арналған практикалық ұсыныстар әзірлеу.

2. Ашық онлайн курстардың мәні мен түрлері

Ашық онлайн курс дегеніміз – интернет арқылы жүргізілетін, көпшілікке ашық, әдетте тіркелу шарты аз және қатысушылар саны шектелмейтін оқу курсы. Курстың құрылымы, көбіне, бейнелекциялардан, оқу материалдарынан, тест пен тапсырмалардан, талқылау форумдарынан тұрады. Қатысушы материалды өз қарқынымен меңгеріп, аралық және қорытынды тапсырмалар арқылы өз нәтижесін тексере алады.

Ғылыми әдебиетте ашық онлайн курстардың бірнеше түрін ажыратады. xMOOC – университеттік курстардың онлайн нұсқасы; оның құрылымы нақты, бейнелекциялар мен тесттерге негізделген (мысалы, Coursera, edX платформаларындағы курстар). cMOOC коннективизм идеясына сүйенеді: оқу қатысушылардың өзара байланысы мен бірлескен талқылауы арқылы жүреді. Сонымен қатар нақты дағдыларды (бағдарламалау, дизайн,

маркетинг, тіл үйрену) беруге бағытталған кәсіби және қысқа курстар, сондай-ақ онлайн материалды дәстүрлі сабақпен ұштастыратын аралас оқыту форматындағы курстар кеңінен қолданылады.

Әлемдік деңгейде Coursera, edX, FutureLearn, Khan Academy, Stepik сияқты платформалар кең танымал. Қазақстанда да отандық ашық білім беру платформалары мен университеттік онлайн курстар дамып келеді. Бұл платформалар әртүрлі пәндер бойынша мыңдаған курс ұсынып, қатысушыларға сертификат алу мүмкіндігін береді.

3. Зерттеу әдістемесі

Ашық онлайн курстарды қолдануды зерттеу үшін кешенді тәсіл қолданылады. Біріншіден, отандық және шетелдік ғылыми жарияланымдарға, платформалардың есептеріне әдебиеттік талдау жасалады. Екіншіден, студенттер, оқушылар және мұғалімдер арасында сауалнама жүргізіліп, курсты таңдау мақсаты, оқуға жұмсалатын уақыт, курсты аяқтау деңгейі және қанағаттану дәрежесі анықталады. Үшіншіден, оқытушылармен және курс авторларымен жартылай құрылымдалған сұхбат жүргізу терең сапалық мәліметтер береді.

Сандық көрсеткіштер статистикалық талдау арқылы өңделеді: тіркелгендер саны, курсты аяқтағандар үлесі, тапсырмаларды орындау көрсеткіштері. Сондай-ақ түрлі платформалардың мүмкіндіктерін, құрылымы мен контент сапасын салыстырмалы талдау жүргізіледі. Сауалнамада курсты таңдау мотиві, оқуға жұмсалатын уақыт, алған білімнің практикалық пайдасы, техникалық және әдістемелік қиындықтар секілді көрсеткіштерді өлшеу ұсынылады.

4. Нәтижелер мен талқылау

4.1. Артықшылықтары

Ашық онлайн курстардың басты артықшылығы – қолжетімділік: оқуға жер мен уақыт кедергі болмайды, бұл әсіресе шалғай аймақтарда тұратындар үшін маңызды. Екіншіден, олар икемді, яғни қатысушы өз қарқынымен, ыңғайлы уақытта оқи алады. Үшіншіден, көптеген курстар тегін немесе ақысы аз, ал төлем көбіне сертификат алу үшін ғана талап етіледі. Сонымен қатар жетекші университеттердің оқытушыларының материалдарына қол жеткізуге болады, бұл мазмұн сапасын арттырады. Курстар өмір бойы білім алуды қолдайды, кәсіби қайта даярлауға және жаңа дағдыларды меңгеруге мүмкіндік береді, ал қатысушы өз қызығушылығы мен деңгейіне сай курс таңдау арқылы оқуын дербестендіре алады.

4.2. Проблемалары

Артықшылықтарымен қатар, ашық онлайн курстардың бірқатар проблемасы бар. Ең өзектісі – курсты аяқтау деңгейінің төмендігі: көптеген зерттеулерде тіркелгендердің тек аз бөлігі курсты соңына дейін жеткізетіні айтылады. Негізгі себептер – мотивацияның жетіспеуі және өзін-өзі ұйымдастыру қиындығы. Сонымен бірге оқытушымен тікелей қарым-қатынастың аздығы кері байланысты шектейді және түсінбеген тақырыптарды меңгеруді қиындатады.

Тағы бір проблема – цифрлық теңсіздік: тұрақты интернеттің және қазіргі құрылғылардың болмауы қолжетімділікті шектейді. Сапалы курстардың басым бөлігі ағылшын тілінде ұсынылады, ал қазақ тіліндегі контент әлі жеткіліксіз. Онлайн сертификаттардың академиялық ортада және жұмыс берушілер тарапынан танылуы да әрқилы. Бұған қоса, қашықтан тапсырма орындау кезінде көшірмелеу немесе тапсырманы бөтен адамға орындату сияқты академиялық адалдыққа қатысты қауіптер бар.

4.3. Қолдану тәжірибесі

Білім беру ұйымдарында ашық курстар көбіне үш бағытта қолданылады. Біріншіден, студенттер негізгі оқуды толықтыру үшін қосымша курс өтіп, пәнді тереңдетеді. Екіншіден, аралас оқыту моделінде оқытушы онлайн курстың бөлігін бағдарламаға енгізіп, аудиториялық уақытты практикаға мен талқылауға жұмсайды («төңкерілген сынып» моделі). Үшіншіден, мұғалімдер мен мамандар кәсіби дағдыларын жетілдіру және біліктілігін арттыру үшін пайдаланады.

Тәжірибе көрсеткендей, курстың нәтижелілігі жоспарлы ұйымдастыруға, нақты мақсатқа, тұрақты қолдау мен кері байланысқа тікелей байланысты. Оқу жоспарымен

байланыстырылған, нәтижесі ресми есепке алынатын (кредит, тапсырма, портфолио) курстарды аяқтау деңгейі жоғары болады.

4.4. Тиімділік өлшемдері

Ашық онлайн курстардың тиімділігін бағалау үшін бірнеше көрсеткіш жүйесін қолдану қажет. Бірінші топ – қатысу көрсеткіштері: тіркелгендер саны, курсқа нақты кіргендер үлесі, бейнелекцияларды көру мен тапсырмаларды орындау белсенділігі. Екінші топ – оқу нәтижелері: аралық және қорытынды бақылау нәтижелері, курсты аяқтағандардың үлесі, алынған сертификаттар саны. Үшінші топ – қанағаттану көрсеткіштері: қатысушылардың курстың мазмұнына, құрылымына, оқытушының жұмысына және платформаның ыңғайлылығына берген бағасы.

Төртінші, ең маңызды топ – алған білімнің практикалық пайдасы: қатысушы курстан кейін жаңа дағдыны жұмыста немесе оқуда қолдана ала ма, кәсіби өсуге немесе жаңа жұмысқа мүмкіндік алды ма. Бұл көрсеткішті бағалау үшін курстан кейін біраз уақыт өткен соң қайталама сауалнама жүргізген тиімді. Тек курсты аяқтау үлесіне қарап қорытынды жасау жеткіліксіз, өйткені көпшілік қатысушылар курстың тек қажетті бөлігін ғана меңгеріп, оқуды әдейі тоқтатуы мүмкін.

4.5. Нәтижелерді талқылау

Жоғарыда қарастырылған мәліметтер ашық онлайн курстардың екіжақты сипатын көрсетеді. Бір жағынан, олар білімге қол жеткізуді айтарлықтай кеңейтеді және оқытудың жаңа үлгілерін енгізуге мүмкіндік береді. Екінші жағынан, оқу үдерісінің нәтижелілігі көбіне қатысушының өзіндік жұмысына, уақытты жоспарлау қабілетіне және ішкі мотивациясына тәуелді болады. Сондықтан курсты тек техникалық платформа ретінде емес, мұқият жобаланған оқу ортасы ретінде қарастырған жөн.

Зерттеулер мен тәжірибе көрсеткендей, курстың құрылымы ұзақ бейнелекциялардан гөрі қысқа модульдерден, жиі қайталанатын шағын тапсырмалардан және құрдастар арасындағы өзара бағалаудан тұрғанда, қатысушылардың белсенділігі жоғары болады. Сонымен қатар оқытушылардың форумдағы тұрақты қатысуы, сұрақтарға жылдам жауап беруі және оқу тобының бірлестігін қалыптастыруы қатысушыны курстан кетіп қалудан сақтайды. Осы тұрғыдан алғанда, онлайн курстың сапасы мазмұнмен ғана емес, оны ұйымдастыру және қолдау тәсілімен де анықталады.

Білім беру ұйымдары үшін басты міндет – ашық курстарды дәстүрлі оқуға қарсы қоймай, оны толықтыратын құрал ретінде қолдану. Егер онлайн курс оқу жоспарына ұтымды енгізілсе, оқытушы аудиториялық уақытты күрделі тақырыптарды талқылауға, практикалық жұмыстарға және жеке кеңеске пайдалана алады. Бұл тәсіл студенттің дербестігін арттырып қана қоймай, оқытушының рөлін білім беруші ғана емес, бағыт-бағдар беруші тьютор ретінде кеңейтеді.

5. Тиімді қолдануға арналған ұсыныстар

Білім алушыларға алдын ала нақты мақсат қойып, соған сәйкес курс таңдау, апталық оқу кестесін жасап, оны сақтау ұсынылады. Сондай-ақ форумдарға, оқу топтарына белсенді қатысу, алған білімді жобада немесе практикада қолдану оқу нәтижесін арттырады.

Оқытушылар мен білім беру ұйымдарына онлайн курстарды оқу жоспарымен байланыстырып, нәтижесін ресми есепке алу, студенттерге тьюторлық қолдау көрсету, қазақ тіліндегі сапалы контент әзірлеуге ынталандыру, сондай-ақ академиялық адалдықты қамтамасыз ететін бағалау тәсілдерін енгізу ұсынылады.

Платформаларды әзірлеушілерге қысқа, модульдік құрылым мен геймификация элементтерін қолдану, мобильді құрылғыларға бейімделген интерфейс жасау, жеке оқу траекториясын ұсынатын аналитика мен ұсыныс жүйелерін дамыту маңызды.

6. Қорытынды

Ашық онлайн курстар білім беруді демократияландыруға, өмір бойы оқуды қолжетімді етуге мүмкіндік беретін маңызды құрал. Алайда олардың әлеуеті автоматты түрде іске асып кетпейді: нәтиже оқушының мотивациясына, курстың сапасына, институционалдық қолдау мен цифрлық инфрақұрылымға тәуелді.

Келешекте зерттеудің перспективалы бағыттары – курсты аяқтаудың себептерін тереңірек талдау, жасанды интеллект құралдарын жеке оқытуда қолдану, сондай-ақ онлайн сертификаттардың еңбек нарығындағы құндылығын бағалау.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. [Тегі И.О. Еңбектің атауы. – Қала: Баспа, жылы. – 000 б.]
2. [Тегі И.О. Мақаланың атауы // Журналдың атауы. – Жылы. – № 0. – Б. 00–00.]
3. [Тегі И.О. Электрондық ресурстың атауы [Электронный ресурс]. – URL: (қаралған күні).]